

Demokrasi Nefreti¹

Özkan Aptaş, Ankara Üniversitesi SBF, e-posta: ozkanagtas@gmail.com

Sağdaki öfkeden, soldaki melankoliye

“Evrenselliğin Talihsiz Maceraları” —Jacques Rancière’in, İkinci Moskova Çağdaş Sanat Bienali kapsamında düzenlenen “Farklı Dünyaları Düşünmek” adlı konferansta sunduğu tebliğin başlığı buydu (Rancière, 2012). Bu metinde Rancière, sanatçıların eserlerine ve küratörlerin stratejilerine musallat olan temel bir kuşkunun, siyasal özneleşme fikrinin etrafını kuşatan esaslı sorunlarla ortak (ve de asli) bir kökeni paylaştığını iddia eder: evrenselleşme tahayyülünün ve gücünün uğradığı kayıp veya daha kesin bir ifadeyle, insan hakları için ve halkların özerkliği için başvurulmuş protestoların evrenselliğinin, metanın evrenselliği tarafından massedildiği gerçeği (age., 82). Rancière’e göre, sahte evrenselin foyasını ortaya çıkararak hakiki evrenselin yasasının serbest bırakılabileceği fikrine, daha doğrusu önkabulüne dayanan toplumsal eleştiri modeli, artık güçten düşmüş olan şeydir. Fakat bu, söz konusu modele has söylemlerin zamanımıza uyarlanmış biçimlerinde, evrenselin bütünüyle terk edildiği anlamına gelmez: “Bu söylemler evrenseli elden çıkarmaz, [...] işlerliğini kaybetmiş evrensel olarak elde tutar. Böylece evrenselci söylem, evrenselin yasasına uymayan bir dünyanın hastalığını konu alan patolojik bir söyleme dönüşür” (age., 84). Bize söylenen, artık elimizde yalnızca şu iki şeyin olduğudur —evrenselde kayıtsız bir dünya ve dünyadan yoksun bir evrensel. Rancière, günümüzde kimi sağ ve sol söylemleri ortak kesen ve birlikte kateden şeyin, işte tam da bu “fiili iktidarsızlık sendromu”ndan duyulan müşterek muzdariplik olduğunu söyler. Lakin bu farklı ruh halleriyle deneyimlenmektedir: Sağda öfke. Solda ise melankoli.

Sol melankolinin bir yüzü bizleri toptan uyruklaştırılmış olduğumuz gerçeğini tanımaya davet eder: Canavar tarafından öylesine kesin bir şekilde sıkıştırılmış ve kuşatılmışızdır ki, ona karşı seferber ettiğimizi düşündüğümüz güçlerin saflığından asla emin olamayız; ne özerk ve yıkıcı pratik yeteneklerimiz, ne de geliştirdiğimiz ortak eylem ağları! Hepsi zan altındadır. Belli belirsizce canavarın ağlarına yakalandıkları ve derhal uygun bir faydaya tahvil edildikleri kuşkusu artık her yere sirayet etmiştir: Ya ona saldırırken, onu güçlendirmekten başka bir şey yapmıyorsak? Sol melankolinin diğer yüzü ise meseleyi tersinden ele almaktadır: Canavarın, tahakküm gücünü takviye eden bir unsur olarak havada kapıp bizlere geri çevirdiği şey, yabancılaşmış yaratıcılığımızdan başka bir şey değildir. Öyleyse yapılması gereken şey de bir toplu sürgün (*exodus*) olmalıdır, yani yeteneklerimizi canavarın midesinden çekip almak ve onlara uygun yeni alanlar yaratmak. Rancière, bu çağrıda bile, “canavarın kadiri mutlak olduğunu

kabul eden melankolik bir bakış"ın yankılandığını söyler: "Canavar potansiyel düşmanlarının arzu ve yeteneklerini pençesinde sımsıkı tutarken, bir yandan da onlara en değerli metayı en uygun fiyatla sunmaktadır —yani, sonsuz bir olanaklıklar alanı olan kendi hayatlarıyla deney yapma fırsatını" (age., 87). Bu haliyle melankolik söylem, yalnızca örtük bir sinizim içeriyor olmakla kalmaz, aynı zamanda çürütülemez olmanın sağladığı güvenli mecralarda dolanma ayrıcalığından da sonuna dek faydalanır. "Melankolik tahminin mesajı doğrulanabilir olgularla ilgili değildir: Onun tek derdi her hakikatte saklı yalandır. Melankolik tahmin şunu söylemekle yetinir: Hiçbir şey sandığınız gibi değil. Böyle bir önermeyi çürütmenin hiçbir yolu yoktur" (age., 88). Demek oluyor ki, sol melankolinin içerisinde sıkışıp kaldığı alan, bir tür büyü bozumundan ibarettir — sisteme yönelik eleştirinin gerçekte sistemin bir parçası olduğu bir dünyada, bu dünyanın büyü bozumundan ne beklenebilecekse onunla yetinmekten ibaret.

Sağdaki öfkeyi ise, Rancière, genel olarak Batı'da, fakat bilhassa da Fransız entelijensiyasında zuhur eden paradoksal bir fenomenle ilişkilendirir: demokrasi nefreti. Uygarlık tehdit altındadır ve onun yakasını bırakmayan bu hastalığın adı, demokrasiden başka bir şey değildir. Rancière tam olarak nasıl söylemlerden bahsettiğini örneklendirmekte güçlük çekmez: Pierre Legendre (Fransız hukuk tarihçisi ve psikanalist), örneğin, 11 Eylül sonrasında verdiği bir beyanatta, "bunun bastırılan Batı'nın geri dönüşü olduğunu, en iyi ifadesini eşcinsellerin evliliğinde bulan sembolik düzenin yıkılışına verilen ceza olduğunu" söyleyecekti (age., 86). Alain Finkielkraut (Fransız yazar ve felsefeci) ise, 2005 yılında Paris banliyölerini saran ayaklanmaları şöyle değerlendirecekti: "Okulları yakıp yıkan bu adamlar aslında ne söylemek istiyor? Onları bir yardım çağrısı ya da daha iyi ve daha çok okulun yapılması yönünde bir talep değil, kendileriyle arzularının nesnelere arasında duran bütün engelleri ortadan kaldırma iradesidir. Peki nedir arzu nesnelere? Çok basit: Para, tasarımcıların elinden çıkma pahalı ürünler, bazen de kızlar. İstedikleri şey tüketim toplumu idealidir. Yani, televizyonda gördükleri" (age., 86). İşte, Rancière'in bu tebliği sunduğu tarihten (17 Kasım 2006) bir yıl önce, 2005 yılında Fransa'da yayınlamış olduğu kitabı *La haine de la démocratie* (La fabrique), tam olarak, Fransız entelijensiyasında patlak veren bu demokrasi nefretini konu alıyordu (İngilizcesi 2007 yılında, *Hatred of Democracy* başlığıyla Verso Yayınları tarafından basılan kitabın İngilizceden Türkçeye çevirisi Utku Özmakas tarafından yapıldı ve *Demokrasi Nefreti* başlığıyla Temmuz 2014'te İletişim Yayınları tarafından basıldı).

Demokrasi üzerinde mutabakat?

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, politika ve demokrasi üzerine verdiği asıl eserleri, örneğin *Siyasalın Kıyısında* (*Aux bords du politique*, 1990, 1998) (Rancière, 2007) ve *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe* (*La Méésentente: Politique et*

philosophie, 1995) (Rancière, 2005) dikkate alındığında, *Demokrasi Nefreti*'nin, Rancière'in fikriyatına aşınası olmadığı bir boyut getirdiği veya yeni bir kuramsal çerçeve eklediği söylenemez. Siyasal düşüncenin bu mecrasına Rancière tarafından yapılan müdahalenin ana hatları, en açık ve en yoğun ifadesiyle, "Siyaset Üzerine On Tez"de bulunabilir². Ve nihayetinde, *Demokrasi Nefreti*'nin temel argümanları da söz konusu tezlerin izinden gitmektedir. Fakat Rancière'in kitabında bunu, spesifik ve etkili bir söylemin, yani yenilenmiş bir demokrasi nefreti söyleminin eleştirisi üzerinden yapıyor olması, yalnızca demokrasinin güncel muarızlarının kimler olduğunu sergilemesi bakımından değil, aynı zamanda kendi düşüncesinin imkanlarının somut bir ajanda etrafında nasıl seferber edilebildiğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Bu bağlamda Rancière'in ilk müdahalesi, demokrasi kavramı etrafında olduğu düşünülen benzersiz mutabakatın anlamını ve geçerliğini hedef alır —elbette söz konusu mutabakattan kastedilen şey, demokrasi adının kendisine olumlu herhangi bir göndermede bulunmadan meşru bir söz almanın adeta imkansız olduğu yönündeki hakim kanaattir. Fakat, Rancière'in tam da itiraz ettiği şeydir bu. Demokrasi sözcüğünün değeri konusunda olduğu iddia edilen mutabakat tamamen şüphelidir: "Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bu yana kendine 'demokrasi' diyen ülkelerde tanıklık ettiğimiz şey, aksine demokrasi konusunda gizli veya açıktan bir tür güvensizlik, alaydır" (Rancière, 2010: 81). Ve eğer, üzerinde mutabık olunan bir şey varsa, bu yalnızca kavramı bölmek üzerinde varılan bir mutabakattır —demokrasi bir tür zorunlu kötülüktür. Bir başka şekilde söyleyecek olursak: "Yalnızca bir iyi demokrasi vardır; bu da, demokratik uygarlığın felaketini önleyen demokrasidir" (Rancière, 2014: 10). Öyleyse, günümüzde hakim olduğu varsayılan bu sözde demokrasi seviciliğinin gerisinde, demokrasinin içkin aşırılığını ortadan kaldırmaya adanmış güçlü bir gayret vardır. Üstelik demokrasinin bu içkin aşırılığı karşısında duyulan infial, Rancière'e göre, sözcüğün kendisi kadar eskidir; günümüzdeki biçimi ise, bu arkaik hiddetin uyarlanmış halinden ibarettir.

Fakat buraya, Rancière'in demokrasi eleştirisi ile demokrasi nefreti arasındaki ayrıma ve ilişkiye dair uyarısını not düşmekte fayda var. Rancière, demokrasi eleştirisinin iki görkemli tarihsel biçimi bulunduğunu söyler: İlk eleştiri, demokrasi kendini kaçınılmaz bir şekilde dayattığında, onunla uzlaşma yoluna giden "aristokrat yasa yapıcıların ve alimlerin sanatı"dır (*age.*, 8). Onlar bunu, demokrasi fikrinin içerisine şu iki şeyi zerk ederek yaptılar: en iyilerin yönetiminin korunması ve mülkiyet düzeninin korunması. Diğer biçim ise aslında bu ilk eleştirisinin eleştirisidir, yani Marx'ın demokrasi eleştirisi — demokrasi, mülkiyetin saltanatıdır. Fakat, bir kere demokrasinin bütün biçimsel kurumlarının burjuva sınıfının tahakküm araçlarından başka bir şey olmadığı

gösterildiğinde, geriye, özgürlük ve eşitlik mücadelesini biçimsel demokrasinin sınırlarının dışına taşımak ve böylelikle gerçek demokrasiyi inşa etmek görevi kalıyordu (age., 9). Rancière, sözünü ettiği demokrasi nefretinin, her iki demokrasi eleştirisi modelinin altına da sokulamayacağını, fakat her ikisinden de bazı öğeler devşirmiş olduğunu söyler —örneğin burjuva toplumunun bencil bireylerinin, tüketim toplumunun açgözlü bireyelerine, onun ise piyasa insanından başka bir şey olmayan demokratik insana indirgenmesinde olduğu gibi (age., 25-26).

Geri dönecek olursak: Demokrasiye has şu içkin aşırılık ve ona karşı duyulan kadim nefret nedir? Günümüz koşullarına kendini yeniden uyarlamış şekilde ortaya çıkan “yeni demokrasi nefreti”nin alameti farikası nedir? Büründüğü biçimler nedir? Fransız entelijensiyasında zuhur ettiği haliyle, demokrasiden duyulan bu güçlü kuşkunun ve ona eşlik eden hiddetin beslendiği tarihsel arka plan ve söylemsel zemin nedir? Ve elbette, sorunun hem patlak verdiği hem de etrafında geliştiği asıl tartışma gündemleri nedir? Rancière, *Demokrasi Nefreti*’nde, dört ayrı başlık altında bu meseleleri ayrıntılı bir şekilde tartışıyor (“Muzaffer Demokrasiden Suçlu Demokrasiye”, “Politika ya da Kayıp Çoban”, “Demokrasi, Cumhuriyet, Temsil” ve “Bir Nefretin Nedenleri”). Şüphesiz bunların hepsini burada çözümlmek ne mümkün ne de gerekli; ben yalnızca, Rancière’in izlediği argümantasyonun birkaç temel uğrağını göstermek ve tartışmakla yetineceğim.

Demokrasinin *arkhè*-sizliği

Demokrasi nefreti, demokrasi sözcüğünün kendisi kadar eskidir —basit bir nedenle: “Sözcüğün kendisi bir nefretin ifadesidir. Demokrasi sözcüğü, antik Yunan’da ilk olarak, çokluğun korkutucu yönetimini, her meşru düzenin mahvedilmesi olarak gören kişiler tarafından hakaret olarak icat edilmişti” (age., 8). Çokluğun yönetiminin getirdiği bu korkutucu bela nedir? Demokraside açığa çıkan bu aşırılık ve neden olduğu skandal neye benzemektedir ki, sözcüğün kendisi daha en başından ve bizatihi onu icat edenler tarafından lanetlenmiştir? Verilecek en kestirme yanıt, aslında halen geçerliğinden pek bir şey yitirmemiş olan şu kibirli yakınmada gizlidir: ayaklar baş oldu! Rancière, demokratik aşırılığın ilk elde böyle bir dizi altüst oluş şeklinde tezahür ettiğini söyler: yönetenler-yönetilenler, yaşlılar-gençler, efendiler-köleler, öğretmenler-öğrenciler vs. Elbette burada yakınmaya neden olan şey, “toplum düzeniyle yönetim düzeni arasındaki devamlılığı garanti altına alan bir ilke”nin mevcut olması gerektiği yönündeki önkabuldür (age., 46).

Rancière, bu ilkeyi *arkhè* olarak anabileceğimizi söyler. Hannah Arendt’e göndermede bulunarak, Rancière, *arkhè* sözcüğünün Yunancadaki çifte

anlamlılığı üzerinde durur —*arkhè*, hem buyruk anlamına gelmektedir, hem de başlangıç. Nitekim Arendt de, bu çifte anlamlılığın bir tesadüf olmadığı fikrindedir: *Arkhe*, başlatanların, yani önce gelenlerin buyruğudur (*age.*, 47). Buradaki örtük varsayımın ne olduğunu anlamak güç değil: Başlama haline içkin bir buyurma hakkı vardır ve buyruğun uygulanmasında da bir başlatma gücü. Ve madem ki *arkhè* diğerlerinden daha önde olanların buyruğudur, öyleyse onlar *arkhè*'yi tatbik edecek (yönetecek), diğerleri de *arkhè*'ye boyun eğecek (yönetilecek) demektir. O halde, toplum düzeni ile yönetim düzeni arasındaki süreklilik güvence altına alınmak isteniyorsa eğer, başlatanların ve önde gelenlerin kimler olduğunu tayin ederek işe başlamak gerekecektir. Rancière burada Platon'u takip eder —bir tür unvan taksimatıdır ihtiyacı duyulan şey, ki kimin *arkhè*'yi tatbik edecek ve kimin de *arkhè*'ye boyun eğecek olduğunu göstermek mümkün olsun. Böyle yedi unvan vardır ve ilk dördü doğumla/neseple ilişkili farklılıklardan türeyen (dolaylı) iktidarları sergiler: i) ebeveynlerin çocuklar üzerindeki; ii) yaşlıların gençler üzerindeki; iii) efendilerin köleler üzerindeki ve iv) soylu olanların sıradan olanlar üzerindeki iktidarı. Geriye kalan üç unvandan ikisi ise doğayla ilişkili farklılıklardan türeyen iktidarları, yani en iyi olanların diğerleri üzerindeki (dolaysız) iktidarlarını ifade eder: v) güçlülerin zayıflar üzerindeki ve vi) bilenlerin bilmeyenler üzerindeki iktidarı. Yönetim ilkesi (*arkhè*), doğum/nesepl farklılıklarından uzaklaşıp, orada temellenmeyen bir başka doğayı referans almaya başladığında politika da başlar. Lakin bu, aynı zamanda politikanın tuhaf bir nesneyle karşılaştığı andır —yedinci bir unvan, daha doğrusu unvan olmayan bir unvan: vii) şans, yani kura çekimi. Kura yoluyla tayin edilmiş bir yönetim, bir yandan basitçe “eşitlerden oluşan bir halkın yerlerinin dağılımı” demektir, fakat aynı zamanda bunun ima ettiği diğer şey de demektir, yani yönetmek için herhangi bir unvana sahip olma zorunluluğunun mutlak iptali! İşte demokratik skandalın bütün kışkırtıcılığıyla kendini sergilediği yer burasıdır: İyi yönetimin, toplumla yönetim arasında dolayım sağlayan bir ilkeye, yani *arkhè*'ye dayalı olduğu ve bunun da ancak bir unvanla ilişkilendirilmek suretiyle kurulabilir olduğu yönündeki önerme, beklenmedik bir şekilde ilga edilmiş olur. Zira buradaki unvan, yalnızca unvan yokluğu olarak tanımlanabilecek bir unvandır: “Üstünlüğün yokluğundan başka hiçbir ilkeye dayanmayan bir üstünlüğün neden olduğu skandaldır bu” (*age.*, 49). Aynı anlama gelmek üzere, demokrasinin aşırılığı, onun, yönetici olmak için zorunlu hiçbir unvanın bulunmaması ve tam da bu yüzden *arkhè*-siz (yani anarşik) bir yönetim olması gerçeğine dayanır (*age.*, 49), ki üzerine çektiği kadim nefretin gizli kökeni hep budur.

Kura çekme usulünün o günden bugüne “mükemmel bir unutma uğraşının konusu” olması manidardır: “Eğer kura çekmek, ‘demokrasi’lerimizde

yöneticilerin seçimi konusunda ciddi tüm ilkelere karşıymış gibi görünüyorsa, bunun nedeni demokrasinin bir zamanlar ne anlama geldiğini ve ne türden bir 'doğa'yı karşısına aldığı unutmamızdan kaynaklanıyor" (age., 50). Yöneticileri kura marifetiyle atamak bugün kabul edilemez bir şeyse, bu yalnızca altında yatan örtük varsayıma ispat gerektirmeyen bir meşruluk atfediliyor olmasındandır —kura, yöneticileri tayin etmek için uygun bir yol değildir, çünkü bunun, yönetme kufayetine ve becerisine sahip olmayanların yolunu açmak dışında bir anlamı yoktur. Oysa, Rancière bize hatırlatıyor ki, kura çekmek, kufayetsizlerin ve beceriksizlerin yönetiminden hem çok daha olası, hem de çok daha vahim bir kötülüğün çaresi olarak ileri sürülmüştü: iktidarı kullanma arzusuyla yanıp tutuşan birilerinin, kurnazlıkla iktidarı ele geçirmeleri. Bugün bize doğal gelmekte olan şey, yani iyi yönetim ile yönetme arzusu arasında kurulan özdeşlik, eskilerin ayırmak istediği şeydir: "Eğer, yönetmeye yetkin olan kişiler listesinde dışarıda tutulacak bir kategori varsa, o da iktidarı elde etmek için uğraşanlardır" (age., 51). Örneğin Platon, şans ve kurayı basitçe denklem dışı bırakamamışsa, bunun nedenlerinden biri zaten, demokratik prosedür ile uzmanların yönetimi ilkesi (güç ve iktidar peşindekilerin değil) arasındaki bu ani (ve geçici) yakınlaşmadır. Diğer bir nedense, demokrasinin, yönetim ilkesi ile doğal-toplumsal farklara yaslanan unvanlar arasındaki bağı bir kere koparmış olmasıdır —unvan olmayan unvan, geriye dönük bir etki, kurulan meşruiyet tipine dair giderilemez bir şüphe bırakır (age., 52).

Fakat, demokrasinin sorduğu soruyla baş etmenin tek yolu bu değildir şüphesiz. Rancière, demokratik unvanın ve kura çekmenin yarattığı şok karşısında genellikle şu iki şeyin yapıldığını söyler: Basitçe reddetmek, yani demokratik unvanın, yönetmek için geçerli bir unvan olmadığını ileri sürmek. Veya şans ile, kura ile, demokrasi arasındaki bağı reddetmek —kuradan daha uygun araçlara sahip olduğumuzu (seçim) veya hiçbir vafa sahip olmayan kimselerdense, yönetmek marifetini okullarda öğrenen kimseleri (elitler) tercih etmenin daha akıllıca olduğunu iddia etmek. Nitekim, demokrasinin asıl doğası bilerek unutulmaya terk edildiğinde geriye kalan şey, bunların bir kısmından ibaret bir hal alır. Ancak Rancière'in uyarısını unutmamız gerekir, zira bunun karşılığında ödediğimiz bedel, "iktidar makamını işgal etmek için gerekli ilk niteliğin iktidarı kullanmak arzusu olduğu" bir dünyada yaşamaya zorlanmaktır (age., 51). Ne var ki, böyle bir dünyanın bile kendinden emin olmasını engelleyen paradoksal bir yanı bulunur —yönetimin meşruluğunun üzerine düşen bir gölge, onun gerçek anlamıyla politik olduğunu söylememizi engelleyen bir şeyler... Rancière, yönetilemez olana dair ve onun iptal edilemezliğine dair temel bir hakikatin altını çizer: Her unvana karşılık düşen bir yönetim vardır elbette, fakat bunun tek istisnası politik yönetimdir. O, yalnızca mümkün bütün bu unvanlara fazladan

bir unvan (dolayısıyla, unvan olmayan bir unvan) ilave ettiğinde, politik diye çağrılmayı hak edecektir (aksi halde hep başka bir yönetimin uyarlanmasından bahsediyor oluruz). Başka şekilde söylersek, yöneten ile yönetilen arasındaki ayrımın hiçbir temele göndermede bulunmadığı, yani yöneteni yönetilenden, yönetilene yönetenden ayıracak fazla veya eksik hiçbir niteliğin bulunmadığı gerçeğine dayanır politika. İşte, demokrasi, bu hakikatin bütün şiddetiyle sergilendiği yerdir. Şöyle diyor Rancière: “Demokrasi ne yönetilecek bir toplum ne de bir toplumun yönetimidir. Demokrasi, her yönetimin kendi temelinde yer aldığını keşfetmesi gereken bu yönetilemezliktir bilhassa” (age., 58).

“Yeni” demokrasi nefreti

Nasıl ifade ediyor olursak olalım, demokrasinin *arkhè*-sizliği, skandalı, aşırılığı, mevcut veya olanaklı her yönetimi kendi mutlak temelsizliğiyle ve yönetilemez olanla karşı karşıya bıraktıran zorlayıcılığı, bütün bunlar demokrasi nefretinin gizliden gizliye veya açık açık hedef aldığı şeylerdir. Rancière kitabında, uzun zamandır demokrasi hakkında yürüttüğü bu teorik mesaisine bir de, demokrasi nefretinin günümüzde büründüğü temel biçimi, belirli bir tarihsel ve söylemsel kırılmanın içerisinde çözümlenmeyi ekler.

Rancière’in dikkat çektiği ilk uğrak, Üç Taraflı Komisyon için Michel Crozier, Samuel P. Huntington ve Joji Watanuki tarafından hazırlanmış 1975 tarihli meşhur rapordur: *Demokrasinin Krizi: Demokrasilerin Yönetilebilirliği Üzerine Rapor (The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies)*. Söz konusu raporda, demokrasinin bir kriz içerisinde olduğu tespitinin dayandırıldığı argüman, kabaca, iki boyutlu bir yakınma içerir: demokrasinin oluşturduğu baskı sonucunda hükümetlerin otoritesinin giderek zayıflaması ve bireylerin-grupların taleplerinin olağanüstü şekilde büyümesi sonucunda ortak iyi için gerekli olan disiplin ve fedakarlığın sağlanamaz hale gelmesi. Rancière, bunun anlamının açık olduğunu söyler: “Demokratik yönetimin krizine yol açan şey, demokratik yaşamın yoğunluğundan başka bir şey değildir” (age., 13). Öyleyse tehlikenin iki yüzü vardır —birincisi, bizatihi bu yaşamın dolaysızca ima ettiği “anarşik” öge, yani bilinen bütün iyi yönetim ilkelerini tartışmalı hale getiren ve devletin faaliyet yürüttüğü bütün alanlarda sergilenen ısrarcı ret; ikincisi, buna önerilen çarelerin yol açtığı başka tehlikeler, yani aşırılaştırmış siyasal enerjinin maddi refah, bireysel mutluluk gibi alanlara kaydırılmak istenmesinin bir sonucu olarak, yurttaşların kamusal iyiye karşı duyarsız hale gelmesi. Açmaz ortada: Ya demokratik yaşam halkın katılımına açılacaktır —ki bu kötü bir şeydir. Ya da buradaki enerji bir başka yere yönlendirilecektir —ki bu da kötü bir şeydir. Bu muhakemeden hareketle varılabilecek ve nihayetinde bize bütün bu “kötü demokrasiler” karşısında bir “iyi demokrasi” tanımı verebilecek yegane çözüm, imkansız bir görev atamasıydı aynı zamanda: çifte aşırılığı (kolektif etkinliğin

aşırılığı ve bireysel geri çekilmenin aşırılığı) dizginlemek (*age.*, 14). Rancière, bu görevin imkansız olduğuna kanaat getiren günümüz hükümetlerinin, görece daha basit, fakat yönetenler dışında kimseyi ikna edemeyecek bir “erdem” uyarınca çalıştığını söylüyor: Demokrasilerin yönetilemez olması, tam da daha fazla yönetilmeleri gerektiğinin bir kanıtıdır (*age.*, 15).

Nitekim yalnızca yeni hükümetlerin değil, aynı zamanda “yeni” demokrasi nefretinin de yolunu açacak olan kırılma, tam burada, demokrasinin krizine getirilen konvansiyonel açıklamanın yetersiz ve naif bulunduğu koşullarda gerçekleşecekti. Eski açıklama modelinde, demokrasi, hem bir dizi kötülüğün, hem de onları sağaltacak bir dizi iyiliğin ortak adıydı. Oysa entelektüellerin, Rancière’in ifadesiyle, başka bir başarıya ihtiyaçları vardır. Şöyle düşüneceklerdi: Yönetimsel bricolajın silahlarıyla ampirik bir paradoksun üstesinden gelinemez. Zira sorun, çok daha kökensel bir kusurda, medeniyetin kalbinde yer tutmuş bir sapkınlıkta aranmalıdır. Mesele, bu adın muğlaklığını ortaya çıkarmaktır. Hepimizi baştan çıkarmış olan bu şey, kötülüğün ortak adıdır: Demokrasi (*age.*, 15).

Aslında bu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle soğuk savaş döneminin tazyikleri altında siyasal dile hakim olmuş temel bir karşıtlığın (ve ona bağlı bir dizi başka karşıtlığın da) geçerliğini yitirdiği anlamına geliyordu: demokrasi *versus* totaliterlik. Rancière, bu operasyonunun başlangıcını, 1980’lerin ilk yıllarına yerleştirir. Bilhassa Fransız Devrimi’ne getirilen yeni yorumlarda (elbette aklındaki isim François Furet’dir), demokratik devrim, devrimci terör ve totaliterlik arasında bir tür zorunluluk zinciri kurulmaya başlanmıştı. Fikir şuydu: Devrimci terör, devrimin kendisiyle aynı kökenden geliyordu. Asıl devrim (yani kurumları ve adetleri kateden devrim) çoktan gerçekleşmişti, lakin devrim bundan habersizdi, yani zaten gerçekleşmiş olan devrimin, imkansız ve fakat dramatik bir tekrardan ibaretti. “Çözülmüş bir topluma hayali bir vücut vermeye çabalayan devrim, Terör’ün hilesinden başka bir şey olamazdı” (*age.*, 21).

Tarihte aranan bu kanıtlama girişimine asıl destek, şüphesiz Sovyet çöküşünden sonra gelmiştir. Bir yandan bu, beklenebileceği üzere, bir zafer ilanına yol açtı —totaliterliğe karşı demokrasi, devlet baskısına karşı bireysel özgürlükler galip gelmişti. Fakat diğer yandan da kaçınılmaz bir sonucu olacaktı bu zaferin — demokrasi ile totaliterlik arasındaki karşıtlığın, başka karşıtlıklarla birlikte (insan hakları *versus* kolektivizm, bireysel özgürlükler *versus* eşitlikçilik, iyi demokrasi *versus* kötü demokrasi) atıl hale gelmesi. O halde bakış açısını da değiştirmek gerekecekti: Artık demokrasiyi tanımlayan şey totaliterlikle olan karşıtlığı değilse (ki bu karşıtlığa dair şüpheler çoktan hasıl olmuştu), onu nasıl ele almak

gerekliyordu? Rancière, bu sorunun etrafında demokrasi kavramının, felsefe ile sosyoloji arasında tertiplenmiş iki farklı müdahaleye maruz kaldığını belirtir. Bu müdahalelerden ilkinde, bir yandan demokrasi, yeni tüketim ve bireysel davranış kalıplarını kodlayan bir toplum biçimine indirgenirken (sosyoloji); diğer yandan da politika, bir birlikte yaşama ve ortak iyiyi arama sanatına indirgenmektedir (felsefe). Verilmek istenen mesaj şudur: Demokrasi, bir toplum biçimidir ve bundan ibarettir. Diğer müdahalede ise, bu defa demokrasi, hem insanlığın büyük yozlaşmasının sorumlusu ilan edilmiş (sosyoloji), hem de birin çoklukla uyumlu hale gelme imkânını berhava etmekle itham edilmiştir (felsefe). Burada da söylenmek istenen şudur: Demokrasi, insanlığın özyıkımı demektir. Fakat her iki müdahalenin de ortak hedefi, Rancière'e göre, demokrasinin politik figürünü silmektir (age., 27).

Demokrasinin suçları

Rancière'in bu çerçevede kitap boyunca yürüttü polemiğin, aslında iki yazarda (ve hatta iki kitapta) yoğunlaştığını söylemek sanıyorum yanlış olmaz. Jean-Claude Milner ve Benny Lévy. Yazıya başlarken, Rancière'in, demokrasi nefretini, temelde bir sağ tepki olarak, Fransız entelijensiyasında zuhur eden ve demokrasiye yönelmiş sağcı bir hiddet olarak gördüğünü söylemiştim. Fakat burada ismi anılan iki yazar, bir açıklama yapmayı zorunlu kılıyor — basit bir nedenle: 1968'de Maocu hareketin (*Gauche prolétarienne*, Proleter Sol) içerisinde yer almış iki önemli sol figürden bahsediyoruz. Jean-Claude Milner, *École Normale Supérieure*'de Louis Althusser'den etkilenmiş, Jacques Lacan'ın seminerlerine katılmış, Roland Barthes'tan eğitim almış önemli bir dilbilimci, felsefeci ve yazardır. Benny Lévy de, aynı şekilde, yolu *École Normale Supérieure*'den geçmiş parlak öğrencilerdendi; Proleter Sol'un önemli liderlerinden (Pierre Victor takma adıyla) ve aynı zamanda Jean-Paul Sartre'in yakın çalışma arkadaşlarından (1974 yılından, 1980 yılında Sartre ölene kadar, onun kişisel sekreterliğini yapmıştır) biri olan Lévy, aynı zamanda bir felsefeci ve yazardı³. Milner, daha sonraları Avrupa tarihinde ve kültüründe anti-Semitizm üzerine yazdıklarıyla dikkat çekmiştir (Alain Badiou'yu anti-Semitik olmakla itham etmesi, bir dizi önemli tartışmaya neden olmuştur — Fransa'daki anti-Semitizm tartışmaları için ayrıca bkz. Badiou ve Hazan, 2014). Lévy ise, 1970'lerin sonlarından itibaren Emmanuel Lévinas'ın felsefi düşüncesinden etkilenmiş ve İbranice öğrenerek Talmud üzerine çalışmaya başlamıştır. Nitekim gerek Milner'in gerekse Lévy'nin Rancière tarafından hedef alınan çalışmaları, Yahudiliğin ve Yahudilik düşüncesinin belirli bir yorumundan hareketle demokrasiye yöneltilmiş temel bazı eleştirileri içermektedir.

Milner'in kitabının başlığı şöyledir: *Avrupa Demokrasisinin Kriminal Eğilimleri* (*Les penchants criminels de l'Europe démocratique*, 2003). Rancière bu

kitabı, demokrasi nefretinin temsil edici bir örneği olarak ele alır (bir başka eleştiri için, bkz. Žižek 2004). Kitabın, Avrupa'dan Ortadoğu'ya yapılan barış çağrılarına dair güçlü bir şüphesi vardır: Çünkü bu çağrıların, İsrail devletinin yıkılmasından başka hiçbir somut anlamı yoktur. Üstelik Avrupa bu suçu ilk defa işlememektedir: Avrupa projesinin kendisi, yani barışın ve demokrasinin hüküm sürdüğü sınırlardan azade bir Avrupa fikri, tam da Avrupa Yahudilerinin yok edilmesinin bir sonucuydu. Bu projenin gerektirdiği sınırsız toplum ideali, nesep yasalarından kurtulmuş bir topluluk tahayyülüne dayanıyordu, ki bunun için öncelikle varlık ilkesini nesep yasasında bulan bir halktan, yani Yahudi adından kurtulmak gerekecekti. Varılan sonuç şüphesiz oldukça rahatsız edicidir: Demokratik Avrupa, Nazizmin başarısından doğmuştur! Rancière, demokrasi sözcüğünün maruz kaldığı anlam kaymasını gösteren daha uygun bir eser bulamazdı herhalde. Nitekim Rancière, Milner'in argümanıya tarihsel gerçekliği veya içsel tutarlılığı bakımından değil, demokrasi fikrinin uğradığı bu kayıp bakımından ilgilenir. Burada bir dizi şey radikal bir şekilde yer değiştirmiştir: Nazizm ve onun tarafından izlenen ırk politikası bütün spesifikliğini yitirip Avrupa demokrasinin kuruluş uğraklarından birine dönüşmüştür; Nazi devletinin totaliterliğine atfedilen ne varsa hepsi demokrasinin hanesine kaydedilmiştir; totalitarizme yöneltilmiş eleştirinin gücü bu defa sınırsızlık idealine çevrilmiştir; ve nihayet Yahudi adı, bütün bunlara direnen öznelliğin yegane adı olarak demokrasinin karşısına yerleştirilmiştir (Rancière, 2014: 19). Milner bize bu suçlu demokrasiden kurtulmamız gerektiğini vadediyor, zira demokrasinin insanlığa tek vaadi, kendi kendini üretme idealinin peşine takılıp sürüklenmesidir.

Lévy'nin kitabının başlığı ise şudur: *Çobanın Katli (Le meurtre du pasteur. Critique de la vision politique du monde, 2002)*. Kitap, demokratik bireyin iflah olmaz umutsuzluğunun kaynağını konu alır. Onun için yapacak hiçbir şey yoktur, çünkü biri çoklukla uyumlu kılabilen, bütün birleri herkesle birleştirebilen için ihtiyacı olan ölçüyü bütünüyle kaybetmiştir: Bunu ancak bir çoban/pastör becerebilirdi, lakin o da çoktan öldürülmüştür. Kelam güçten düşürülmüş ve demokrasilerde onun yeri, insan-tanrıya veya halk-kralla ikame edilmek istenmiştir. Ne var ki, bunun yalnızca tek bir sonucu vardır —insanı, kelimadan geriye kalan boşluğa mahkum etmek. Ve bu boşlukta oyalanırken demokratik insanın yapabileceği şey, umutsuzluğu paraya ve tüketime çevirmekten ibarettir (age., 39). Lévy, demokrasinin günahının ne olduğunu ilan eder: çobanın/pastörün katli. Michel Foucault'nun eserinde bu argümanın aleyhinde işleyen temel birtakım şeyler mevcuttur. Pastorallik temasının Batı'daki dönüşümüne odaklandığı yerlerde, Foucault, bu temadan asla uzak olmadığımızı gösterir: Çobanı öldürmek şöyle dursun, modern siyasal yapılarımızın belki de en

şeytani olan yönünün, biri Yunan-Roma geleneğinden, diğeri Musevi-Hıristiyan geleneğinden kaynaklı iki farklı oyunun, yani polis-yurttaş ve çoban-sürü oyununun birleşiminde aranması gerektiğini söyler (Foucault, 2000b: 41; ayrıca bkz. Foucault, 2013: 110 vd). Rancière ise Lévy'nin argümanına başka bir yerden yaklaşmak zorundadır. Dikkatini, çobanın gerçekten ölüp ölmediğini kanıtlamaya değil, çobana geri dönmeye yönelik bu çağırının ne anlama geldiği sorusuna yoğunlaştırır. Çoban katledilmiş olduğu için demokrasinin boşluğuna hapsedilmiş değilizdir; tersine, tam da politik unsur bertaraf edilmek istendiği için çoban göreve çağrılmaktadır: Çobanın yönetiminin bedeli, politikanın ortadan kalkmasıdır (Rancière, 2014: 57). Ve politikanın da, çoban modelinden kopuşla tanımlanması gerekmektedir (*age.*, 42).

Evet, demokrasi nefreti günceldir. Fakat Rancière'in söylediği gibi: “Tüm bu çağdaş figürlerin en azından bir meziyeti var. Demokrasiye karşı veya onun adına sergiledikleri nefret ve demokrasi kavramını tabi kıldıkları birleşimler vasıtasıyla, bu figürlerin hepsi bizi demokrasiye özgü olan o tekil gücü yeniden keşfetmeye mecbur bırakıyor” (*age.*, 104). Ve elimizdeki tek gerçek şey budur —ne tarihsel zorunluluk, ne de şeylerin doğası: “Demokrasi, sadece kendi edimlerinin süreklilik ve sebatına emanet edilmiştir” (*age.*, 105).

Sonnotlar

¹ Jacques Rancière (2014). *Demokrasi Nefreti*. Çev. Utku Özmakas, İstanbul: İletişim.

² İlk olarak 1996 yılında sunulan tezlerin çevirisi için, bkz. Rancière, 2007: 139-157; 2001 yılında bu tezler üzerine düzenlenmiş bir sempozyumda yürütülen bir dizi tartışmanın metinleri ve Rancière'in eleştirilere verdiği yanıt içinse, bkz. *Theory and Event*, 2003, 6(4).

³ Küçük bir not: 1972 yılında Michel Foucault ile halk adaleti üzerine yapılmış bir tartışmadaki konuşmacılardan biri de, yine Pierre Victor takma adıyla Lévy'dir, bkz. Foucault (2000a).

Kaynakça

Badiou A ve E Hazan (2014). Bugün Fransa'da Anti-Semitizm Her Yerde. İçinde: Alain Badiou, Eric Hazan ve Slavoj Žižek, *Anti-Semitizm Üzerine*, Çev. Oylum Bülbül ve Erkal İnal, İstanbul: Encore, 9-66.

Foucault M (2000a). Halk Adaleti Üzerine Maoculara Tartışma. İçinde: Michel Foucault, *Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 284-316.

Foucault M (2000b). Bireylerin Siyasi Teknolojisi. İçinde: Michel Foucault, Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 106-122.

Foucault M (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri 1977-1978*. Çev. Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Rancière J (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*. Çev. Hakkı Hünler, İzmir: Ara-lık.

Rancière J (2007). *Siyasalın Kıyısında*. Çev. Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: Metis.

Rancière J (2010). Demokrasiye Karşı Demokrasiler. İçinde: Eric Hazan (der), *Demokrasi Ne Âlemde?*, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Metis, 81-86.

Rancière J (2012). Evrenselliğin Talihsiz Maceraları. İçinde: Joseph Backstein, Daniel Birnbaum ve Sven-Olov Wallenstein (der), *Farklı Dünyaları Düşünmek: Felsefe, Siyaset ve Sanat İçin Moskova Konferansı*, Çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis, 79-93.

Rancière J (2014). *Demokrasi Nefreti*. Çev. Utku Özmağas, İstanbul: İletişim.

Žižek S (2004). Christians, Jews and Other Criminals: A Critique of Jean-Claude Milner. <http://www.lacan.com/milner.htm>.